

Доцільно започаткувати щомісячні програми по радіо і телебаченню, спрямовані на екологічне виховання населення на засадах дбайливого ставлення до навколишнього середовища і збереження природних ресурсів України. До участі у цих програмах залучати провідних вчених-екологів, лісівників, географів, ботаніків. Якщо вже починаючи з осені 2001 року кожна громада за участю лісівників посадить 2 тис. саджанців на крутосхилах, неужитках, яругах, ми прикрасимо нашу землю мільйонами дерев. До порятунку України від екологічної катастрофи мають долучатися всі церковні громади, громадські організації, товариства.

Для відвернення глобальної екологічної катастрофи потрібно в усіх країнах світу систематично збільшувати площу лісів (до 2020 р. посадити 35 млн. га лісу), значно зменшити обсяг лісокористування і заборонити рубання тропічних лісів; здійснювати комплексні заходи для боротьби з комахами-шкідниками і фітозахворюваннями та забрудненням повітря великими дозами поллютантів. Дбайливе ставлення до зелених скарбів планети, розумне їх використання, турбота про їх відновлення та підвищення біологічної стійкості – головна вимога сучасного природокористування у цілому і лісівництва зокрема.

Не забуваймо, що проблема лісу є планетарною проблемою. Існування людства залежатиме, у першу чергу, від рівня збереженості лісів. Заслужимо ж на добру пам'ять нащадків і зробимо все можливе для продовжування існування людства на планеті.

Література

1. Camille Flammarion. La fin du monde. – Paris, 1893.
2. Генсірук С.А. Ліси Українських Карпат та їх використання. – К.: Урожай, 1964. – 290 с.
3. Генсірук С.А. Сокровенне про ліс. – Львів: Рідна школа, 2001. – 62 с.
4. Zlatnic A. Studie o statnich lesich na Podkarpatske Rusi. Dil. I. Slovník vysk. ustavu Lemedel. CSR. SV 126. Č. 8, Praha 1934.
5. Vincent G. Topografie lesu v Československe Republice. Cast 2. Rachovsko. Slovník vyzk. ustavu. Zamedel. Sb. 150. c. 9. 1936.
6. Чубатий О.В. Водоохоронні ліси. – Ужгород: Карпати, 1972. – 120 с.
7. Горшежин Н.М. Срозия почв у горнолесной зоне Карпат. "Почвоведение". 1959, № 11.
8. Парсон Р. Природа предьяляет счет. Перевод с английского М.Н. Барешенниковой. – М., 1969.

УДК 332.356:502.23

Доц. І.П. Соловій, к.с.-г.н. – УкрДЛТУ

ТЕОРІЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕНТИ У СВІТЛІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ВЧЕННЯ

При розгляді інтелектуальної генеалогії економіки землекористування можна виділити три основних лінії її походження: класична, позитивістська та інституціональна. На сучасному етапі дана наука інтегрує суміжні наукові напрямки. Теорія земельної ренти є однією з центральних концепцій економіки землекористування. Для вирішення актуальних еколого-економічних проблем аграрного сектору та більш ефективного регулювання земельних відносин в умовах міських територій необхідно глибше проаналізувати дію законів земельної ренти у нинішній економічній ситуації.

Land rent theory in relation to the environmental economics

Three main lines could be subdivided in to the intellectual genealogy of the land use economics. There are classical economics, positivism and institutional economics. Now this science could not be titled as subdivision of some science. It's interdisciplinary scientific directions. Theory of the land rent is one of the central concepts in land use economics. For the actual economic and environmental problems solving in agricultural sector and city's land relations effective regulations the land rent concepts in relation to modern situation should be deeper analyzed.

Вступ

Контроль над землею впродовж тисячоліть є елементом сили чи утвердження могутності, що пов'язано із життєвою роллю землі у підтриманні людського суспільства та дефіцитом продуктивних земель стосовно потреб. Інституціалізація є шляхом до встановлення норм чи погоджених позицій, спростування конфліктів у людських стосунках. Контроль над землею закріплений здавна у соціальному людському розвитку інституціалізацією.

Чому ж форми власності на землю виникають та змінюються? Існує дві найбільш розповсюджених теорії щодо рушійних сил даних змін в історичному контексті. Перша – теорія проф. Норса базується на "законі продуктивності землі", тобто: коли існувала суспільна власність на землю не існувало ініціативи для технологічного вдосконалення обробітку землі, а коли виникла (випадково) приватна власність – створились умови для ініціативності, прогресу у знаннях, технології, зростанні продуктивності землі. [10, 11]. Теорія ж проф. Гессен твердить, що саме зростаюча щільність населення зумовлює інтенсифікацію землекористування, яка у свою чергу є причиною виникнення нових систем землекористування, що розглядаються як інноваційне пристосування. Вирубування лісу на певних ділянках території, побудова іригаційних систем є свого роду "нерухомими" вкладеннями, які можуть бути повернуті лише впродовж років. Оскільки певна особа зробила ці вкладення, вона зацікавлена у виключному володінні землею, в яку зроблено вкладення. Таким чином, наявність інвестицій в економіку вважають причиною інституціональних змін власності [12].

Вивчення економічного аспекту землекористування пов'язане із питаннями власності на землю, регулювання земельних відносин і передбачає за кінцеву мету розв'язання конфліктів землекористування. Зокрема, засоби економічного аналізу застосовуються для прийняття рішень щодо розташування ділянок різних землекористувачів таким чином, щоб зростав не лише індивідуальний, а й суспільний добробут.

Економіка землекористування – це наука, головним об'єктом вивчення для якої є земля, яка при цьому розглядається як ресурс, розміщення якого не може бути зміненим без вкладення компенсаційних коштів, величина яких може досягати нескінченно великих розмірів. До земельних ресурсів часто відносять і всі види діяльності, що здійснюються на землі, наприклад ведення лісового господарства, полювання, рибальство, рекреаційне використання та ін. [7]. Концептуальне ж розуміння землі включає екосистему у цілому, природний порядок, що охоплює воду, повітря та живих істот [8].

Інтелектуальна родина наук економіки землекористування

При розгляді інтелектуальної генеалогії економіки землекористування можна виділити три основних лінії її походження:

- *перша лінія* – класична, походить від праці "Добробут націй" Адама Смітта. Іншими фігурами класичної лінії походження є: Роберт Мальтус, чия ідея про спадаючий добробут націй базується на положенні про зростаючий дефіцит природних ресурсів; Давід Рікардо, який добре відомий своєю концепцією земельної ренти і особа, що найбільшою мірою синтезувала класичну думку – Джон Стюарт Мілл. Ці представники ранньої класичної економіки торкалися переважно понять земля та населення – так чи інакше, вважали вони, чисельність населення перевершить можливість землі забезпечувати його продуктами харчування. Дана лінія походження знаходить продовження у маргінальних економістах (Джевонс, Вальрес тощо), Альфреді Маршалі, нових класичних економістах Великобританії та США і зараз у нових представниках економіки добробуту.
- *друга лінія* – це позитивістська, випливає з британського позитивізму Бекона/Пірсона – позитивізму природничих наук та статистики. Найвідомішим позитивістом був Джордж Уоррен, вчений-садівник, який зазнавав впливу позитивізму сільськогосподарської та природничої наук. Він намагався визначити географічно положення ліній переходу між класами земель, придатних для різних видів та інтенсивностей землеробства. Уоррен розглядав використання сільських земель, фокусуючи увагу на порівняльній прибутковості багатьох реальних господарств. Його учень А. Левіс розвинув програму досліджень із землекористування та прикладну індуктивну техніку класифікації земель. Як і Уоррен, він прагнув знайти основні характеристики продуктивності земель.

Можливо, найбільш важливою лінією походження є *третьа лінія походження – інституціональна лінія*. Ця лінія має свої економічні витoki в Німецькій історичній школі економіки і філософські у Джоні Деві. Двома основними фігурами у цій лінії походження є Р.Т. Елі та Джон Коммонс, які сформували інституціональну (або вісконсінську) школу економіки. Ця економічна школа торкалася питань власності і контракту в економічному процесі та їх специфіки стосовно землі, промислових організацій (особливо монополій) та земель громадського користування.

У 1920-х рр. ця школа розпочала вивчення *економіки землекористування*. Відмінною рисою економіки землекористування була орієнтація у напрямку вирішення реальних світових проблем. Якщо на початку проблеми, якими займалася згадана школа, стосувалися землеволодіння у сільському господарстві (та менеджменту сільського господарства у цілому), то пізніше дослідження були зосереджені на питаннях перетворень лісових земель, і впродовж 1930-х рр., коли ціни на землю у США знизилися у зв'язку з економічною депресією, а сільське господарство зазнавало багатьох труднощів, вони зосередилися на вирішенні цих проблем, визначаючи можливі альтернативи існуючим інституціям. Серед питань, які розглядалися – громадське планування, зонування сільських територій.

У 1930-х рр. економісти землекористування глибше усвідомлюють необхідність застосування статистичної техніки. Окрім того, вони більшою мірою опираються на неокласичну економічну теорію, та частково нову економіку добробуту. Після другої світової війни поле їх зацікавлення розширюється, торкаючись не лише питань доступу до пасовищ, контролю повеней, перерубування лісів, але також взаємодії околиці міста і села, регіонального планування, відновних ресурсів океану та відновних ресурсів у цілому. До того, економісти земельних

ресурсів стали відокремлюватись від економістів природних ресурсів, оскільки останні почали до певної міри зазнавати впливу сільськогосподарських наук.

Економіка природних ресурсів часто розглядається як галузь неокласичної економіки [7]. Так, у США ранній інституціональний журнал "Land economics" відокремився від більшості інших неокласичних економічних журналів і інституціональні економісти переважно друкуються у журналі "Journal of Economics". Таким чином, інституціональна економіка не може більше бути ідентифікованою як єдине ціле із земельною економікою.

Виходячи з праць таких економістів як Ніколас Джеорджеску-Роджен, Філіп Міровські, Уоррен Самуельс та Германн Деллі можна твердити, що економіка землекористування не є і просто підвидом економіки природних ресурсів, чи входить до наукового поля економіки сільського господарства або ж неокласичної економіки.

Стосовно економіки землекористування слід зробити висновок, що дана наука не є у чистому виді підвидом якоїсь іншої науки. Суб'єктами її зацікавлення є економіка природних ресурсів, інституціональна економіка та неокласична економіка, однак ні одна з них у повній мірі не перекриває її. Економіка землекористування бере до уваги планування землекористування сільських та міських територій, географію, соціологію, біологію, екологію, ґрунтознавство, право, філософію, математику, фізику та багато інших дисциплін, які стосуються землі та довкілля.

Економічні підходи до проблеми власності на землю

Класична економіка

Основним аргументом екологічної економіки є твердження, що ріст економіки, орієнтованої на класичну концепцію, яка наголошує на ролі ринку, є відповідальним за руйнування природного довкілля. Головним індикатором зростання вважають валовий національний продукт. Вимога зростання економіки має значити використання природних ресурсів і нагромадження відходів у довкілля. При цьому економісти невелику увагу надають проблемі виснаження ресурсів чи забруднення довкілля.

Система побудована на індивідуалізованій власності, включаючи землю. Суспільство може нав'язати лише мінімальні обмеження на право власності. Не обмежене право власності, у свою чергу, дає власнику законну можливість ігнорувати бажання тих, хто позбавлений даних прав. Звідси випливає, що стале використання землі не може бути досягнуте, якщо слідувати за підходами класичної економіки.

Марксистська економіка

У колишніх соціалістичних країнах, де ідеологія марксизму визначала організацію економічної діяльності, проблема використання природних ресурсів та екологічні проблеми нехтувалися впродовж тривалого часу. Це базувалося на марксистській догмі, що соціалістичне господарство є репродуктивною економічною системою. Водночас, у сторону капіталістичної системи звучала різка критика, яка полягала у тому, що ця система є нестабільною. Основним симптомом нестабільності називалося руйнування довкілля.

Пізніше виявилось, що щось є неправильним і у марксистській теорії. У колишніх соціалістичних країнах земля та інші природні ресурси зазнали такого

значного руйнування, якого не знав досвід будь-якої індустріалізованої капіталістичної системи. Це може послужити добрим уроком для всіх, хто закликає до зростання державного втручання для кращого захисту природних ресурсів.

Потрібно визнати, що не зважаючи на ідеологічні відмінності, як марксистська, так і західна економіка мають деякі спільні риси. Dally і Cobb (1990) чітко визнають цю схожість [1]. Суть схожості двох економічних підходів у тому, що вони вважають добробут еквівалентом росту, називаючи ним матеріальні блага та послуги. Вони покладаються на широкомасштабну, "фабричного" стилю енергетику та капітальні інтенсивні спеціалізовані виробничі одиниці. Вони також сильно покладаються на невідновлювальні ресурси та мали схильність експлуатувати відновні ресурси та адсорбуючу здатність довкілля.

Проблема власності та права власності на землю

Соціально оптимальний рівень економічної діяльності не збігається з приватним оптимумом, якщо присутні зовнішні кошти. Є багато прикладів таких рішень щодо землекористування, які мають дати результат у зовнішніх ефектах. Земля повинна бути розташована у багатьох користувачів і таким чином максимізувати загальний добробут суспільства. Водночас не існує ринку для багатьох товарів та послуг землекористування, які є потрібними особам, що не мають права власності на землю. Право власності на землю строго дотримується у західних країнах. Результатом є надмірна кількість товарів, хімічне забруднення продуктів харчування та запасів води у сільських територіях, прискорена ерозія і деградація агроландшафтів. Отож два основних компоненти "ринкового банкрутства" викликані приватним землекористуванням: це незадоволене постачання неринкових послуг суспільству та зовнішні кошти. Однак, є ще й інший компонент. Як зазначає Брубакер земля виявляється добрим об'єктом спекуляції і її цінності перестають бути пов'язаними з цінностями використання [2].

У літературі є багато різних підходів щодо проблем права власності. Одним з крайніх є неокласичний підхід, який запевняє, що проблеми забруднення можуть бути вирішені розширенням та оптимальним розподілом права на власність. З іншої точки зору, слід максимально розширити державну власність і взагалі повністю усунути приватну власність. Існує багато інших варіантів порад між цих двох крайніх точок зору.

Бромлі і Ходжі подають концепцію визначення альтернативного права власності, за якою фермери мають платити за право модифікувати звичну практику землекористування [3]. А Екінс пропонує заснувати "кооперативний земельний банк", який поєднує приватну власність права використовувати землю із громадською власністю на землю окремо [4]. Заклик до сильнішої інтервенції держави чи уряду схвалюється багатьма авторами із західних країн. Це подає аргументи тим, хто приймає рішення у східних європейських країнах, які також відстоюють утримання на певному рівні державної власності і впливу її специфічних форм землекористування.

Зростає кількість авторів, які беруть до уваги не лише існуючі "невдачі ринку", але й "невдачі уряду" також. Наприклад, Андерсон зазначає: "Доречним є порівняння між недосконалим ринковим рішенням і недосконалим бюрократичним рішенням" [5]. Однією з причин "невдачі уряду" є те, що різні групи суспільства мають різні інтереси щодо використання землі. Державна інтервенція є поді-

бною поглибленню політичного тиску різних груп і зовсім не обов'язково інтересів усіх членів суспільства. Інша головна причина – проблема отримання адекватної інформації про посилення державних регулювань. Цю проблему добре висвітлює Уїлс, який зазначає, що "... уряд має виміряти задіяний продукт та послугу та ідентифікувати зацікавлені сторони і їх інтереси" [6]. Якщо ці завдання потребують надто великих коштів, або не можуть бути виконані точно, то урядове втручання може погіршити стан суспільства.

Розглядаючи стан земель та інших природних ресурсів в Україні, де держава мала максимально можливий вплив на землекористування, ми можемо відмітити типовий приклад невдачі надмірного державного регулювання і неефективності державної форми власності на землю. Зараз, коли сільське господарство України знаходиться у стані реформування і структура власності на землю змінюється у напрямку переведення значної частини земель у недержавні форми власності, важливої ваги набуває планування землекористування. Очевидним є висновок: ряд теоретичних та організаційних питань мають бути вирішені для забезпечення сталого землекористування і уникнення як ринкових, так і урядових недоліків у системі регулювання земельних відносин.

Концепції земельної ренти

Концепція ренти тісно пов'язана зі землею і, початково, це поняття не використовувалося стосовно будь-якого іншого ресурсу. Ренту розглядали з багатьох позицій, і сучасна неокласична точка зору є дечим іншим, аніж класичне розуміння.

Історичний розвиток вчень про ренту

Концепція ренти за Рікардо. Обсяг земель у регіоні, країні, світі обмежена. Інженерні подвиги в Данії щодо відвойовування земель у Північного моря – це лиш виняток із загального правила.

Девід Рікардо спостеріг, що земля якісно варіює і той самий обсяг праці та коштів, вкладених у різні поля, дають у результаті різний врожай залежно від якості землі – першої незруйнованої якості. За Рікардо, ці якісні відмінності існують у зв'язку з різною родючістю ґрунтів. Ціна продукції, вирощеної на найбідніших землях, повинна покривати виробничі затрати, інакше земля не застосовуватиметься для виробництва. Природно, що землі кращої якості приносять більше грошей, аніж вкладено затрат на вирощування продукції, і цей "надлишок" чи різниця між доходами виробництва на поганій і добрій землі і є рентою.

На думку Рікардо, якщо ціна продукції зростає із зростанням населення, то все менш і менш родючі (або ж усе більш віддалені) землі будуть залучатись у виробництво. Сільськогосподарське виробництво буде постійно розширюватися на віддалені землі – землі, які не можна обробляти із отриманням прибутку при нижчій ціні. Звичайно, із зростанням ціни, виробництво може заробляти достатньо, щоб покрити усі витрати, включаючи відповідне повернення капіталу, використовуюваного у виробництві. Якщо віддалені землі залучено у виробництво, то власник кращих земель (більш родючих чи розташованих у кращих кліматичних умовах) зароблятиме диференціальну ренту.

Девід Рікардо виходив із ідеї, що ціна сільськогосподарських земель визначається їх родючістю. Чим більш родючими є землі, тим більшу ціну фермер-

орендатор згідний заплатити за неї. Аналіз родючості землі демонструє одну з найбільш важливих концепцій земельної ренти.

Концепція ренти за фон Тюненом. Фон Тюнен доводив, що рента є функцією розташування, а не родючості землі чи клімату. У 1850 р. Фон Тюнен опублікував книгу про землекористування під заголовком "Ізольована держава". Він розглядав якість землі в ізольованій державі як однорідну, що суперечило положенню Рікардо про варіабельність якості землі, із рентою, яка тяжіє до земель кращої якості. Перш, ніж зосереджувати увагу на сільськогосподарській продуктивній здатності. Фон Тюнен розглядає рентні відмінності як такі, що витікають із трансакційних витрат (в т.ч. транспортних витрат).

Відмітимо, що фермери, чий землеволодіння розміщені поблизу міста, заробляють найвищу ренту, а ті, що живуть даліше від міста – заробляють меншу ренту, навіть якщо земля задіяна під теж саме використання. У даному випадку ренту визначає розташування землі, а не її якість.

Знову ж таки, органи влади матимуть можливість оподатковувати ренту без зміни моделі землекористування. Модель фон Тюнена використовувалась економістами для оцінки рекреаційної діяльності та для вивчення просторово розділених ринків. Основи теорії розміщення широко використовувались як економістами, так і географами (наприклад, для пояснення урбанізації).

У той час, коли фон Тюнен зосередив увагу на розташуванні із повагою до ринку, Рікардо зосередив увагу на родючості ґрунту, таких факторах, як тривалість вегетаційного періоду, глибина ґрунту, крутизна схилу, напрям схилу та ін. факторах, які визначають ренту і залежать безпосередньо від землі. Поєднання усіх цих факторів визначає земельну ренту. Отже, особливістю теоретичних положень фон Тюнена є наголошення важливості розташування земель для формування земельної ренти. Відстань ділянки від ринку вважається визначальною причиною створення певного типу землекористування. Близькість до ринку (а відповідно, зменшення транспортних витрат) відбивається й у зростанні земельної ренти.

Маргінальні економісти наприкінці 19-го ст. вважали, що суттєвими категоріями виробництва є просто капітал і праця, ігноруючи землю як категорію виробництва. З цієї точки зору рента сільськогосподарських земель є просто ціною послуги, яку надає родючість землі. Маршал був знайомий із працями маргіналістської школи, а тому він не сприймав такого розуміння факторів виробництва, яке нехтує землею. Згаданий вчений розглядав ренту як квазі-ренту. Тобто, термін "рента" він зарезервував для визначення земельної ренти в оригінальному рікардіанському сенсі.

Ще одне характерне положення маргіналістської школи – абсолютна фіксованість землі. Відповідно до цього твердження земельна рента зростатиме відповідно до росту цін на сільськогосподарську продукцію. Варлас вважав це аргументом для націоналізації земель і для оподаткування ренти.

Диференціальна рента і абсолютна рента. Власник віддаленої землі може доручити оплату (чи поділ врожаю) певній особі, яка захоче вирощувати культури на його землі. Із цієї ситуації стає зрозумілою різниця між *диференціальною* та *абсолютною* рентою. Диференціальна рента співвідноситься із теорією Рікардо, поняття ж абсолютної ренти, а також визначення двох типів диференціальної ренти запропоновані Марксом. Абсолютну ренту називають також *рентою дефі-*

циту (дорожнечі). Ця рента виникає тоді, коли ціна є вищою за крайні граничні витрати, вона виникає щоразу, коли пропозиція ресурсів є обмеженою, як у випадку із землею та іншими природними ресурсами. Прихильники теорії диференційованої ренти доводили, що сама рента є однією з форм спекуляції.

Ринкова цінність землі

Земля має важливу цінність у ринковому суспільстві, оскільки є одним з можливих джерел прибутку. Потік щорічних надходжень від сільськогосподарських земель може також з часом зменшуватися, якщо погіршується якісний стан земель. На противагу цьому земля, що використовується для житлових цілей, комерційної та промислової діяльності дає стабільний рентний прибуток, оскільки земля ніколи не зношується.

Факт, що ціна землі визначається попитом, важливий і з точки зору оподаткування – земля завше залишається на місці, незалежно від того, яким високим є податок. Податок на "чисту землю" не має антиспонукального характеру стосовно попиту на землю. Оподаткування ренти є основою оподаткування земель (наприклад, таких податків, як *petroleum revenue tax, development land tax* у Великобританії).

Земельна рента і еколого-економічні проблеми землекористування

Оскільки поняття землі співвідноситься із земельними ресурсами, земельні ресурси можна визначити як природні та створені людиною ресурси на поверхні землі [13]. Таким чином, земельні ресурси – це природний зміст землі плюс будь-які покращення, додані чи поєднані із землею.

Той же аргумент стосується *міських земель*. Різні характеристики, наприклад, доступність, фізичні умови місцезорозташування, інституціональні особливості дають початок диференціації ренти. У країнах з розвинутою ринковою економікою закономірності рентоутворення для міських земель є предметом як теоретичних, так і прикладних досліджень. Цінність міських земель складається з показників диференціальної, абсолютної та монопольної ренти. Процедура масової оцінки земель, застосовувана в Україні, передбачає необхідність охарактеризувати земельно-оціночну одиницю за такими рентоутворюючими факторами як *доступність, інженерне забезпечення та облаштування території, привабливість середовища, рівень соціально-економічної освоєності* і, що для нас особливо важливо, *екологічна якість території*. Екологічні параметри беруться до уваги і при експертній оцінці як елемент юридичної забезпеченості, однак на практиці недостатньо враховуються при обґрунтуванні найкращого використання земельної ділянки.

У сільському господарстві внаслідок приватизаційних процесів шляхом паювання землі вона стала власністю селян-пайовиків. Її концентрація для утворення великих господарських формувань здійснюється шляхом оренди. Сільське господарство нашої країни знаходиться у такому фінансово-економічному становищі, що доходів у багатьох випадках не вистарчає навіть для покриття першочергових витрат виробництва. Така ситуація формує помилкове уявлення, що диференціальна рента її взагалі не утворюється. Проте, оскільки ділянки різних власників різняться як за родючістю, так і розташуванням, то доречно стверджувати, що диференціальна рента її утворюється, однак отримують її не власники землі, а підприємницькі структури і держава. У такій ситуації погіршується якісний стан

земель і економічне становище землевласників. Щоб покращити еколого-економічну ситуацію в аграрному секторі, потрібно глибше проаналізувати дію закону земельної ренти у сучасних умовах, запропонувати адекватні підходи до визначення рентного доходу, задіяти важелі державного впливу у сфері цінового регулювання та кредитно-фінансового забезпечення сільського господарства, становлення господарювання, орієнтованого на виробництво екологічно чистої продукції.

Література

1. **Daly H.E., Cobb J.B.**, 1990. For the Common Good: Redirecting the Economy towards Community, the Environment and Sustainable Future, Green Print, London;
2. **Brubaker S.**, 1977. Land – The Far Horizon. American Journal of Agricultural Economics, 59, Nr. 5;
3. **Bromley D.V., Hodge**, 1990. Private property Right and Presumptive Policy Entitlements: Reconsidering the Premises of Rural Policy. European Review of Agricultural Economics, 17, Nr. 2;
4. **Ekins P.**, 1989. Living Economy. A new Economics in the Making. Routledge, London and New York;
5. **Anderson T.L.**, 1982. The New Resource Economics: Old Ideas and New Applications. American Journal of Agricultural Economics; Nr 2
6. **Wills I.**, 1987. Resource Degradation and Agricultural Land: Information Problems, Market Failures and Government Intervention. Australian Journal of Agricultural Economics, 31, Nr. 1.
7. **Van Kooten G.G.**, 1993. Land resource economics and sustainable development. UBC Press/Vancouver;
8. **Richardson, Nigel**, 1989. Land use planning and Sustainable Development in Canada. Ottawa: Minister of Supply and Services, Canada;
9. **Hesse, Gunter**, 1991. Innovative adaption in Economic Development and Institutional Change – The case of land use systems and Property Rights. University of Würzburg. Institut of economics// Papers on Economic & Evolution;
10. **North, Douglas C.**, 1981. Structure and change in Economic History, New York: Norton;
11. **North, Douglas C.**, 1988. Theorie des Institutionellen Wandels. Tübingen: Mohr;
12. **Harvey, Jack**, 1996. Urban land economics. Fourth Edition, Macmillian Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London, p. 33-59;
13. **OrSullivan, Arthur**, 1993. Urban Economics.- 2nd ed. IRWIN, Homewood, Boston, p. 177-200;
14. **Barlowe R.** Land Resource Economics. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice – Hall, 1958, ch. 6.

УДК 504.03

Доц. Л.С. Гринів – ЛНУ ім. І.Франка, м. Львів;
Ст. викл. В.М. Якобчук – УкрЛДТУ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЗБАЛАНСОВАНOSTI

Досліджується еволюція теоретичних парадигм досягнення екологічної збалансованості у розвитку еколого-економічних систем

Lidiya Gryniv – LNU, Valentyna Yakobchuk – USUFWT

Problems of theory of ecological-economic forming

Evolution of the theoretical paradigms of environmentally balanced economic development have been researched. The analysis and systematization of the modern theories in environmental economics theories is realized.

Процес виникнення економічних теорій екологічно збалансованого розвитку на Заході має тривалу історію. Ще наприкінці 60-х рр. неокласичну економічну парадигму почали критикувати через відсутність належної уваги до екологіч-

ної основи досягнення людського добробуту. Цю критику здебільшого не брали до уваги, оскільки вважалося, що природознавці не розуміють економіки. На чому ж була сконцентрована ця критика?

Передусім багато вчених вважали головною помилкою традиційних економічних теорій (класичної, неокласичної, кейнсіанської) їх значне відставання від досягнень природничих наук та повну ізоляцію від розвитку термодинаміки. Це, на їхню думку, і послужило передумовою для їх абстрагування від середовищних проблем. Особливо багато критичних зауважень стосувалося конфлікту між економічною якістю зростання і негативною екологічною динамікою. Саме цей напрям став важливим каталізатором у подальшому розвитку альтернативних економічних теорій.

Неспроможність ринкового механізму вирішити екологічні проблеми призвела до появи таких нових наукових концепцій, як концепція біоекономіки А. Пігу [1] та холістичної економіки (Л.Транчі, В.Веблен, Т.Мітчелл) [2], згідно з якими економіка розглядалась як динамічно-функціонуюча система, в якій відображаються природні підсистеми, що живлять її. Це були перші спроби трактувати економіку не як механістичну систему. На цьому неодноразово наголошував лауреат Нобелівської премії, відомий економіст В.Леонтьєв, який зазначав: "... як довго дослідники у таких суміжних галузях, як демографія, соціологія і політика, з одного боку, і екологія, біологія, фізика – з іншого, будуть утримуватись від вираження стурбованості тою "блискучою" ізоляцією, у котрій зараз знаходиться академічна економіка?" [3].

Всесвітньо відомий еколог Ю.Одум [3,4], досліджуючи проблеми теорії екосистем вважав, що у роботі зі складними системами потрібно використовувати холістичний підхід, тому що при наближенні системи до межі стосовно природних ресурсів – співробітництво має більшу цінність для виживання, ніж конкуренція. У кінці 1970-х років була запропонована модель перетворення сучасної лінійної економіки у кругову економіку (рис. 1) [5].

Що ж стосується критики інституційної економічної теорії, то вона була сфокусована на проблемі "транспортування" екологічних витрат, як неадекватному механізмі відображення реальних витрат стосовно справжніх забруднювачів (С. Капп, 1950). Інші напрями критики інституційних підходів до вирішення природоохоронних проблем через економічні механізми стосувались теорії добробуту, яка абстрагується від побічних екологічних наслідків (В.Менсон, Ф. Хірш) [6,7]. У 1977-1980 рр. виходять у світ праці Г. Дейлі [2], де показана неспроможність неокласичної економічної теорії хоч частково розв'язувати середовищні проблеми. Автор пропонує змінити мету економічної діяльності, що спрямована на зростання доходів і пропонує прямувати до стійкого стану, де населення і економічний капітал держави будуть сталими величинами. Це, на його думку, приведе до збалансування еколого-економічного добробуту.

Водночас появились дослідження американського вченого Н.Джорджеску-Рогена, який пов'язує розвиток економіки з природними обмеженнями та робить спроби поєднати термодинаміку з економікою довкілля. Він відхиляє аргументи деяких учених – Д. Брукса, К. Ендруса (1974), Л. Гослера та К. Вансберга (1976) [2, 4], які пропагували ідеї невичерпності ресурсів довкілля, пояснюючи це тим, що вся наша планета складається з різноманітних мінералів. Н.Джорджеску-Роген поєднує проблему вичерпання цих ресурсів з біофізичною перспективою дедалі